

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE METRİK YAPI

Nota Örnekleriyle
Ölçüler ve Düzüm Sistematiği

CIHANGİR TERZİ

İTÜ
TÜRK MÜZİKİSİ
DEVLET KONSERVATUARI
1975

BEN Gİ Bİ YAR MI SE VER

BEN Gİ Bİ YAR MI SE VER

DÜĞ İMİ AY DİN MA VI MI

Türk Halk Müziğinde Metrik Yapı

Nota Örnekleriyle Ölçüler ve Düzüm Sistematiği

Cihangir Terzi

TMDK

İTÜ
TÜRK MUSİKİSİ
DEVLET KONSERVATUARI
1975

Halk Müziğinde Metrik Yapı
Nota Örnekleriyle Ölçüler ve Düzüm Sistematiği

Yazarı
Cihangir Terzi

Grafik/Tasarım
Semih Esin

Basım
Cenkler Matbaacılık
cenkler@cenkler.com

ISBN
978-975-561-468-7

1. Baskı
İstanbul, 2015

*Kitap içeriğinde bulunan notaların PDF dökümanlarını yukarıdaki barkodu kullanarak temin edebilirsiniz.

*Halk Müziğimize Bir Ömür Adayan
Muzaffer SARISÖZEN'in Aziz Ruhuna*

TMDK

İTÜ
TÜRK MUSİKİSİ
DEVLET KONSERVATUARI
1975

SUNUŞ

Türkiye’de cumhuriyetten sonra benimsenen müzik politikaları doğrultusunda başlatılan halk müziği çalışmaları, çok önemli bir sürecin kapılarını aralamaktaydı. Özellikle resmi derlemeler çerçevesinde 1926’da Dar’ül Elhan Konservatuvarı ile başlayan türkü derleme seferberliği, 1936’da Ankara Devlet Konservatuvarının devreye girmesiyle zirveye ulaşmıştı. Bu dönemde teknolojik olarak ses kayıt cihazlarının da kullanılmasını takiben yurdun dört bir köşesinden binlerce ezgi kayda geçirildi. Notaları yazılan ve icraya hazır hale getirilen türküler, daha sonraki dönemlerde radyo yayınlarının başlamasını takiben topluma yeniden ulaştırılması bakımından büyük bir heyecan yaratmıştı. Öyle ki türkülerin yayımlandığı saatlerde başta belleklerde iz bırakan “Yurttan Sesler” programı olmak üzere en az haber saatleri kadar ilgiyle takip ediliyordu. Radyo bünyesinde farklı yörelerden gelen birçok sanatçının istihdam edilmesi neticesinde dinleyiciler hem kendi türkülerini, hem de diğer yörelerin türkülerini dinleme imkânını yakalıyordu. Bütün bu gelişmelere ilaveten plak piyasası ve sonraki dönemlerde televizyon yayınlarının devreye girmesiyle birlikte toplumda dalga dalga yayılan halk müziği dinleme zevki, köylerde ve şehirlerde geniş bir kültüre dönüşüyordu.

1975’te Türk Musikisi Devlet Konservatuvarının kurulması ile Türkiye’deki halk müzik eğitimi tarihinde ikinci bir dönem başladı. Konservatuarda Klasik Türk Müziği ve Türk Halk Müziği alanlarında başlatılan eğitim ve icra çalışmaları kısa sürede meyvelerini verdi. İlk önceleri genellikle radyo kökenli üstatlarla yürütülen eğitim öğretim çabaları, kısa süre sonra mezunların devreye girmesiyle kendi tabanından beslenen bir modele dönüştü. Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı dönemlerinin ardından 80’lerden sonra konservatuarların üniversitelere bağlanmasıyla birlikte İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesine katılarak buradaki yapılanma ve entegrasyon şansını çok iyi değerlendirdi. Böylece akademik, sanatsal araştırma alanlarında bugün artık hem kendini yönetecek kadroların hem Türkiye’deki diğer Türk müziği konservatuarlarının ihtiyacı olan kadroların hem de devlet kurumları bünyesinde görev alan birçok sanatçının yetiştirilmesi sürecinde halk müziği kanadında da önemli gelişmeler oldu. Bu ocağın yetişen mensupları içerisinde araştırmaları ve yayınlarıyla halk müziği alanında öne çıkan orta ve yeni kuşak akademisyenler yetişti.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren adı minnetle zikredilecek birçok müzik insanlarımızla başlayan yayınlar çerçevesinde halk müziğinin yazılı kaynaklara dönüştürülmesi süreci orta ve yeni kuşaklarla devam etmektedir. Yürütülen çabalar çerçevesinde konservatuar öğretim üyelerimizden Doç. Cihangir Terzi tarafından hazırlanan “Türk Halk Müziğinde Metrik Yapı / Notaları Örnekleriyle Ölçüler ve Düzüm Sistematiği” başlıklı kitap çalışması, konservatuarımız yayınları arasında yerini alıyor. Bu çalışma, içeriği itibarıyla Veysel Arseven, Mahmut Ragıp Gazimihal ile başlayan ve özellikle 1962 yılında Muzaffer Sarısözen’in yayınlamış olduğu “Türk Halk Musikisi” usulleri kitabı ve Kemal İlerici’nin 1981 yılında çıkardığı “Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi” kitabının ardından alanında çıkan önemli çalışmalar arasında yerini alacaktır. Yaklaşık yarım asır sonraki süreçte kazanılmış yeni derlemeler ve bilgilerle güncellenerek halk müziğinde metrik yapıyı yansıtan ölçüler ve düzüm sistematiğinin nota örnekleriyle desteklendiği bu kitap, sadece öğrencilerimizin derslerde istifade ettiği başvuru kaynaklarından birisi olmakla kalmayıp, aynı zamanda Konservatuarımızın 41. kuruluş yılı münasebetiyle yayınlayacağı eserler arasında müstesna bir yere sahip olacaktır. Bu bakımdan kitap yazarı öğretim üyemiz Doç. Cihangir Terzi’yi canı gönülden tebrik eder, bu eserin, alanında yapılacak çalışmalara yol gösterici olmasını temenni ederim. Saygılarımla.

Prof. Adnan Koç

İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Müdürü

İÇİNDEKİLER

Sunuş	5
Önsöz	11
Kısaltmalar	13
Giriş	15

BÖLÜM I

TÜRKİYE'DE HALK MÜZİĞİ EZGİLERİNİN NOTAYA ALINMASINDA METRİK YAPININ TESPİTİ VE ÖLÇÜLENDİRME ANLAYIŞINA KRONOLOJİK BİR BAKIŞ

21

Türkiye'de Halk Müziği Ezgilerinin Notaya Alınmasında Metrik Yapının Tespiti ve Ölçüleme Anlayışına Kronolojik Bir Bakış	23
Yurdumuzun Nağmeleri	23
Dârü'l-Elhan Derlemeleri ve 15 Defter	24
Anadolu Türküleri ve Mûsiki İstikbâlimiz	26
Le Rythme Aksak	26
Altay Türklerinin Mûsiki Folkloru	27
Türk Halk Müziğinde Ritim	29
Türk Halk Müziğinde Metrik Sistem (Ölçüler)	29
Musiki Sözlüğü	31
Türk Halk Musikisi Usulleri	32
Türk Halk Oyunlarının Müzik Yapısı	43
Sarisözen'in Son Kitabı Hakkında	43
Halk Musikisinin Tonal Bünyesi ve Metrik Sistem	44
Türk Halk Müziği (Türk Halk Ezgileri)	45
Bulgar Halk Müziği	48
Halk Ezgilerinin Notaya Alınmasında Ölçünün Saptanması	51
Türk Halk Müziğinde Düzümler ve Usuller (Karışık Vuruş Şekilleri)	51
Türk Halk Müziğinde Usuller	52
Bestecilik Bakımından Türk Müziği ve Armonisi	53
Türk Musikisinin Balkanlara Etkileri Arasında 11 Zamanlı Usul İlişkileri	56
Türk Halk Müziği	56
Çukurova'da Derlenen Kusurlu Halk Ezgileri	56
Türk Halk Müziğinde Usul Sorunu	57
Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı	58
Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi	59
Ezginin Tartımını Saptamada Söz Düzümü	60
Halk Ezgilerinin Notaya Alınmasında Tartımın Saptanması	60
Türk Halk Müziğinin Metrik Yapısının Tespit ve Tasnifinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Yolları	61

Tartım Bilim/Ritmoloji	71
Halk Müziğini Ölçülendirme Sorunu	72
Anadolu Halk Müziğinde Usuller	72
Müzik Eğitiminde Ölçü Gruplamaları ve Tanımlamalarına Yeni Bir Bakış	74
Türk Halk Oyunları Müziklerine Ait Geleneksel Ritmik Yapıların Ölçü ve Usul Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi	76
İncelenen Kaynaklar Üzerinde Kritikler	77
Metrik ve Ritmik Yapı İle İlgili Terminolojinin Farklı Kullanılması	77
Ölçülendirme Anlayışı ve Ölçü Tespitinde Karşılaşılan Farklı Yaklaşımlar	78
Ölçülerin Tasnifinde Görülen Farklı Bakış Açıları	79

BÖLÜM II

RİTMİK ve METRİK TERMİNOLOJİ ÜZERİNE AÇIKLAMALAR 81

Terminolojik ve Sistematik Problem	83
Metro-Ritmik Konusunda Temel Kavramların Açıklamaları	84
Ritmoloji/Tartımbilim Nedir?	84
Ritim Nedir?	84
Metrik Nedir?	86
Metro-Ritmik Nedir?	87
Düzüm	89
Usul	89
Ölçü	91
Metro-Ritmik Katmanlar Üzerine Açıklamalar ve Şematik Gösterimler	92
Müzikte Zaman ve Vuruş Üzerine Kavramsal ve Şematik Açıklamalar	99
Zamansal Kavramlar	100
Vuruş İle İlişkili Kavramlar	100
Şematik İfadeler	101
Düzümlerin Yapısal Elemanları (Ögeleri)	105
Tekli Çekirdek Yapılar	105
İkili Temel Düzüm Yapıları	105
Üçlü Temel Düzüm Yapıları	106

BÖLÜM III

TÜRK HALK MÜZİĞİNDE DÜZÜM SİSTEMATİĞİ ve METRİK YAPININ TASNİFİ 109

Halk Müziğinde Düzüm Sistematiği	110
İki ve Katları Şeklinde Yapılanmış Ölçüler	110
Üç ve Katları Şeklinde Yapılanmış Dörtlük Birimli Ölçüler	110
Üçüz (Üçerli) Yapılı Ölçüler	111
Dörtlük Birimli Yapıların Üçüz (Üçerli) Yapılara Dönüşüm Tablosu	111

Beş Birimli Asimetrik Ölçüler	112
Yedi Birimli Asimetrik Ölçüler	112
Sekiz Birimli Asimetrik Ölçüler	113
Dokuz Birimli Asimetrik Ölçüler	113
On Birimli Asimetrik Ölçüler	114
Özel Karma Ölçüler	114
Türk Halk Müziğinde Düzüm Sistematiği Genel Tablosu	115
Halk Müziği Metro-Ritmik Yapısının Tasnifi	116
Birim Zaman Sayısı Esasına Göre Sınıflandırma	116
Metrik Periyodlar ve İç Ritim Özellikleri Esasına Göre Sınıflandırma	117
Kümesel Özellikler Esasına Göre Sınıflandırma	118
Yapısal Özellikler Esasına Göre Sınıflandırma	118
Sekizlik Birimli Üçüz (Üçerli) Yapılar	122
Özel Karma Yapılı Ölçüler	126
Ölçü Periyodu Sabit Karma Yapılar	127
Ölçü Periyodları Değişken Özel Karma Yapılar	131
Ölçü Periyodları Çoklu Yapılar	132
İSTATİSTİKLER ve GRAFİKLER	133
Ölçülerin Bölgesel Dağılım Oranlarını Gösteren İstatistikler ve Grafikler	135
Doğu Akdeniz	136
Batı Akdeniz	137
Doğu Anadolu	138
Güney Doğu Anadolu	139
İç Anadolu	140
Doğu Karadeniz	141
Orta Karadeniz	142
Batı Karadeniz	143
Marmara	144
Ege	145
Batı Trakya Türkleri (Balkanlar)	146
Anadolu Harici Asya Türkleri	147
Repertuar Geneli	148
ÖLÇÜ VE DÜZÜM SIRALI EZGİ LİSTESİ	149
NOTALAR	161
Kaynakça	426
Özgeçmiş	429

Zor koşullarda memleketin hemen her yöresini adım adım gezerek halk ezgilerini derleyen yürekli cengâverlerimize, yapıtları ve icralarıyla türküleri besleyen ozanlarımız ve mahalli üstâdlarımıza, bütün değerleri yutan yeni dünyanın öğütücü çarkına ve şehir yaşamının popüler girdabına karşı yörelerimizin geleneksel tarzlarını yaşatan halk müziği sanatçılarımıza ve üstün hizmetleriyle konservatuarlarda bizleri yetiştiren değerli hocalarımıza şükranlarımı sunarım.

Cihangir Terzi

Metro-Ritmik Katmanlar Doğrusu

M: ♩ = 180

Melodi

Melodik Ritm

Bağımsız Ritim Uygulamaları

Usûl Vuruşu

Ölçü Vuruşu

Periyodik Düztüm

Güçlü-Zayıf Birim Vuruşları

Eşit Aksanlı Birim Vuruşları

Eşit Taksimli Birim Zamanlar

Zaman Doğrusu

ISBN 978-975-561-468-7

9 789755 614687